

NOVODOBNI DUH I BOGOSLOVI

Zapis Stefana Zweiga "neobjašnjivo u nama, nad nama i oko nas" mogao bi biti poticajni razlog uopće našeg zanimanja za *raznolikost života*. Koliko god jedni poricali *bogatstvo života*, tvrdeći kako isto ne nalazimo u stvarnosti (život je odveć jednostavan, samo što novi ljudi proživljavaju nove-stare životne priče), moramo prihvatiti mogućnost životne raznolikosti makar kao potencijalnu, jer stvarna zbilja je za nju uvijek premala (M. Solar).

Tko još ozbiljno shvaća krilaticu *l'art pour l'art*, drugim riječima, tko još čita *zbog čitanja*? Tko još u vremenu prenaplašene pokretljivosti ima strpljenja za *dugu* i *tešku* književnost? Ipak, ukoliko ta ista književnost proizlazi iz naših *želja* i *potreba*, tko joj može odoljeti?

Ponukan nekakvom anemijom (kolotečinom) koja se uvukla u naše "svakodnevno" ophođenje s knjigom, odlučio sam preko anketnog upitnika pokušati "iznuditi" *istinu* od studenata naše teologije o *svrsi*, *cilju*, *kakvoći*, *mjeri* i *načinu* na koji još uvijek svi pokušavaju čitati. Sâmi anketni upitnik, čini se, nije bio najbolje oblikovan (zamišljen), ali usprkos svim nedorečenostima ipak sam došao do nekakvih (čak indikativnih) zaključaka. No, prije same analize (nazovimo, "vrednovanja") želio bih u tom kontekstu navesti stanovita motrišta i naglaske iz određenih dokumenata II. vatikanskog sabora, da se uoči što zapravo znači studij (odgoj i obrazovanje) i koju važnost zauzima u svekolikom apostolskom angažmanu.

U dokumentima II. vatikanskog sabora *studiju*, kao sredstvu pospješivanja pastoralne zauzetosti (intelektualnog apostolata), ostavljeno je dosta prostora. Već nas letimičan pogled u to uvjerava. *Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* ("*Optatam totius*", odsada OT) izražava brigu i skrb za solidniji i potpuniji duhovni odgoj, obnovu crkvenih studija, kao i za unapređenje *užeg* pastoralnog odgoja. Studij filozofije, u tom smislu, ima za cilj *dovesti studente do temeljite i suvisele spoznaje čovjeka, svijeta i Boga, oslanjajući se na trajno vrijednu filozofsku baštinu, a uzevši u obzir novija filozofska istraživanja i noviji razvoj znanosti, stvoriti solidne pretpostavke za uspješan dijalog s ljudima svoga vremena* (usp. OT 15). Studij

teologije, pak, *ima temeljnu zadaću primjene vječnih istina koje će studenti crpsti iz Svetog Pisma kao duše čitave teologije, na promjenjive uvjete ljudskih zbivanja, saopćavanih na način shvatljiv i prihvatljiv suvremenom čovjeku* (usp. OT 16).

Samo poimanje i značajke škole, koje ova ima u očima saborskih otaca, a te su, *izgrađivanje intelektualnih sposobnosti, razvijanje sposobnosti za pravilno rasuđivanje, uvođenje u kulturnu baštinu, razvijanje smisla za vrjednote, spremanje za profesionalni život, te stvaranje dispozicija za bolje međusobno razumjevanje* (usp. "Gravissimum educationis" 5 (Deklaracija o kršćanskom odgoju); odsada GE), jasan su poticaj za prepoznavanje "znakova vremena" i njihovo pravilno tumačenje u svjetlu istina utemeljenih na *sigurnim izvorima*, ne preferirajući jedne na štetu drugih (usp. "Presbyterorum ordinis" 19 (Dekret o službi i životu svećenika); odsada PO).

Dakle, to *nastojanje oko istine*, koje kao takovo uključuje gore spomenuto zanimanje za *raznolikost života*, nuka nas da u ovom kratkom preletu između dvije tajne (kako netko nazva čovjekovo tjeskobno bivovanje u prostoru i vremenu), provedemo život u smišljenom vrednovanju (odmjeravanju) datosti vlastitog životnog iskustva s bogatstvom životnog iskustva ljudi prošlih i sadašnjih, a koje tako jasno nalazi svoj vjerni izričaj upravo u literaturi, ukoliko je autentični izraz čovjekova života. Ta nije čovjek bez razloga došao do istine da "bez literature nema istine"! Tako da i "naše najdublje osobne želje možemo razabrati i prepoznati jedino ako ih možemo s drugima uspoređivati".¹ Jer kako bismo drukčije utražili čeznutljive poglede za onim što je bilo, kao i želju da doznamo što nam život može ponuditi, ako ne bi postojale knjige, ti "kondenzirani vapaji za smislom" (D. Horvatić).

Tko su današnji intelektualci

Potrošačko društvo, naše društvo, vješto u spletkarenju i smicalicama, namećući svoju potrošačku logiku naprosto rastače kulturu. Pitam se o vrijednosti suvremenog čitalačkog 'štiva', kao proizvoda posve određene kulture koja je obilježena *odsutnošću sposobnosti za meditiranje!* Što nam dobra može ponuditi vrijeme u

---

¹ Usp. Milivoj Solar, *Čemu čitati*, Vijenac, br. 49/III, (16. XI. 1995.), 11.

kojem se porok prevrednuje u vrjednotu, a rasonoda uzdiže do kulturalnog dostojanstva?² Kako sačuvati i razvijati *spособnosti za pravilno rasuđivanje*? Kako ostvariti i prepoznati *vlastiti identitet* u pluralizmu (mješavini) kulturâ, gdje su sve kulture “ravnopravne”, a sama kultura shvaćena, ne kao odskočna daska, već kao zapreka čovjekovu hodu k autonomiji i emancipaciji? Kako se oduprijeti “kulturalnoj industriji” koja kao najuzorniji model čovjekove svijesti izabire, upravo i ne bez razloga, onaj bezlični (neosobni) kolektivni oblik što prijeći život jedino dostojan čovjeka, *život s mišljenjem*? Očito je potrebna visoka motivacija i snaga duha, da bi se danas bilo pobornik moralnog reda (tradicionalnih vrjednotâ) i poretka!³

Naše vrijeme je tzv. “postmoderno vrijeme”. Što nam, zapravo, nudi postmoderni subjekt? Koja su temeljna obilježja postmodernog načina mišljenja? Ili, da postavim pitanje na način kako ga je postavio Milivoj Solar u svom djelu *Laka i teška književnost*: “...može li se ustvrditi da su se potrebe i želje (današnjeg čovjeka) promijenile do te mjere da književnost sada govori o nečemu drugome, jer zadovoljava drukčije potrebe”? No, bilo kako bilo, jedna je činjenica neprijeporna. Današnji čovjek “bira-odabire” (kao pred prepunom trpezom za vrijeme jela), ne prezajući ni od čega.⁴ Naprosto, ništa ga ne može pokolebati u onome što on smatra važnim (bitnim) i čemu daje prvenstvo.

Konačno, koliko je onih koji pišu zbog potrebe, ili neprevarljivog unutarnjeg osjećaja što ih nuka da se uzdignu u “višu sferu”? Alain Finkielkraut će napisati, u ranije navedenom djelu, da se suvremeni intelektualci radije klanjaju pred voljom za moći show-businessa, mode ili reklame. Kulturalna industrija gazi sve pred sobom! Temeljni zakon tržišta jest *biti originalan* (što jasno otežava ili često gotovo onemogućuje shvaćanje ili ulaženje u stanovito “događanje smisla”). Uspjeh, uopće bitno ovisi o poslovnoj dovrtljivosti ili

---

² Usp. Alain Finkielkraut, *Poraz mišljenja*, (prev. Krunoslav Pranjić), Naprijed, Zagreb, 1992, 134.

³ Isto, 128.

⁴ “... postmoderna ne uspostavlja hijerarhiju (vrednotâ) i osporava kanonizaciju” - kaže Vedrana Martinović, osvrćući se na upravo objelodanenu Solarovu knjigu *Laka i teška književnost*. - *Vijenac*, br. 49/III, (16. XI. 1995.), 13.

čovjekovu osjećaju za imaginaciju.⁵ Taj izvorno "ljudski kapital", ljudski razum, je upregnut do graničnih mogućnosti. Čovjek je prisiljen, uz pomoć providonosnog pronicanja kroz iznenađenja, odgovarati na nezasićne apetite tržišta koji se pokazuju u trajnoj "potrebi za novim". Taj, pak, prenaplašeni zahtjev za promjenama vodi do iznalaženja novih putova priopćavanja ("imenujući" nove slike i odnose koji prije naprosto *nisu* postojali) i promjene samog sadržaja izlaganja.

Napokon, novootjelovljena forma ne nosi sa sobom nikakvu poruku. Ona naprosto *prazni glavu* i lišena je temeljne uloge koja se sastoji u prožimanju ovostranih elemenata misaonim kategorijama. Umjesto da nam suvremeno čitalačko 'štivo' donosi nove razloge nade, ili protivno ukazuje na beznačajnosti zbilje (budeći-oštreći u nama osjećaj za postojeće vrjednote i otkrivajući istovremeno nove), ono nas lišava i temeljnog značenja, uništava i posljednji smisao. Vjerojatno nam nitko ne bi očitije pokazao tu osnovnu tendenciju postmodernog načina mišljenja kao Jean-Francois Lyotard, koji zaključuje kako postmoderna "više ne vjeruje metapričama". Današnje doba ne osjeća potrebu za velikim, sveobjedinjujućim, sintezama (tako je i čitavi svijet shvaćen kao "svijet u krhotinama"). Znanje je, dosljedno tome, znanstveno (atomizirano), ne više narativno.⁶

To što nam se svakodnevno nudi jest "mješavina pogleda na svijet" i mnoštvo "ideologija svakodnevnice", što se sve zajedno ne može tumačiti iz perspektive već razrađenog sustava vrjednotâ, mišljenja, ili naprosto nekakvih standariziranih putova ophođenja. Postmodernost ne podnosi nikakvu standarizaciju ili "kanonizaciju". Ipak, ne treba svemu pridavati jednaku važnost i poklanjati jednaku pozornost. *Nije sve vrijedno cijene za koju se prodaje!* Trgovačko mešetarenje u tom pogledu ne pozna granica, a logika potrošačkog društva je prenaivna i lišena osnovne *dimenzije razlikovanja*, jer se povodi za "kulturom slike", a trpe "kultura riječi", kultura smisla, kultura značenja.

---

⁵ O toj problematici postoji opsežno djelo koje je napisao Michael Novak, *The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism* (New York, 1993), gdje autor upravo analizira i vrednuje (često argumentirano kritizira) duh današnjeg društva i sve one posljedice koje slijede iz postupaka tog "novodobnog" duha.

⁶ Usp. Milivoj Solar, *Laka i teška književnost*, Mala knjižnica Matice hrvatske, novi niz: kolo III, knjiga 14, Matica hrvatska, Zagreb, 1995, 42.

Ono, zapravo, na što želim upozoriti jest tzv. *trivijalna književnost*, koja nas istovremeno upozorava na postojanje trivijalnih pisaca i trivijalnih čitatelja (pa makar se teoretičari književnosti još uvijek sporili oko samog značenja riječi "trivijalan").⁷ Očito da posve određenom stanju duha današnjeg čovjeka odgovara i određena književnost, kao njegov izvorni izražaj. "Trivijalnim očekivanjima" duha odgovaraju "trivijalni sadržaji"!

Doista, tko još čita zbog čitanja?! Kako uopće shvatiti tu "čudnu" ljubav prema knjizi u vremenu prenaplašene pokretljivosti (i izričite želje da se brzo napreduje, odnosno, da se brzo odraste) i pošasti kulturalne industrije (komercijalizacije, profiterstva)?

U dosluhu s vremenom

Konačno, kroz odgovor na pitanja da li studenti naše Teologije uopće čitaju, što čitaju, na koji način čitaju i zašto uopće čitaju ili ne čitaju, dolazimo do središnje točke našeg zanimanja. U tom kontekstu potrebno je istaknuti da i neovisno o uspjehu ili neuspjehu provedene ankete, uvijek možemo doći do zanimljivih rezultata (ishodâ), pa makar oni bili samo djelomični pokazatelji stvarnog stanja. Svaki odgovor je vrijedan pozornosti, *pa čak i prazan list je nekakav odgovor!*

No, i dalje ostaje pitanje da li bogoslovi čitaju literaturu koja svjedoči "duh njihova vremena" (duh s kojim svakako trebaju računati ne žele li protivno biti djeca nekog vremena koje nije njihovo vrijeme, odnosno, žele li "upoznati" duh svoga vremena, njegova pitanja i odgovore, njegova temeljna očekivanja, stremljenja...)? S druge strane, koliko su sami bogoslovi, dosljedno tome, ukorijenjeni u svoje vrijeme i aktualne prilike? Koliko su svjesni potrebe za *čitanjem* kao jedinstvenog načina duhovne komunikacije s drugima, i kao bitne odrednice koja stvara (formira) sami njihov religiozni stav, duhovni obzor?

Analizirajući pristigle odgovore, kao prvo, zamjećujem da u "kulturnoj politici" (da je tako nazovem) bogoslovâ, ili u zadovoljenju njihovih "kulturnih potreba", nedostaje onaj *kreativni elemenat*. U

---

⁷ Isto, 75.

tom smislu, budući da očito nedostaje dobro izgrađena *kritička svijest* prisutna je trajna tendencija jednoličnog (uhodanog) načina razumijevanja i interpretacije same stvarnosti. Naime, pristigli odgovori očito govore u prilog činjenici da bogoslovi, velikim dijelom, nemaju dovoljno sluha za *alternativne oblike mišljenja* koji su zapravo i kroz povijest uvijek bili istinski pokretači života i napretka. Jer jedino odvažnost da se na trenutak *pobjegne iz "sigurnosti"* i (uobičajenog načina shvaćanja) suoči s "drukčijim" pogledima na životne datosti, može vidno proširiti naš duhovni i intelektualni vidokrug. Štoviše, potrebno je svim žarom i sâm se uključiti u *razvojne tendencije* napretka ljudske misli. Tako upravo tu vidim razlog zbog čega su mnoga naša "pastoralna" nastojanja, unatoč prisutnoj pastoralnoj motivaciji, bez dovoljno jakog učinka. Obrazovanje, naime, prema riječima Bogdana Suchodolskog, shvaćeno kao *intenziviranje ljudskog razvoja*, "treba postati najbitnija životna vrijednost".⁸

U tom kontekstu, govora o *intelektualnoj izgradnji* kao jednog od preduvjetâ za poznavanje i bolje shvaćanje same vjere, kao i načina za oblikovanje pojedinca, sam nas papa naših dana Ivan Pavao II. u svojoj apostolskoj pobudnici *Pastores dabo vobis* potiče, kada kaže: "*Sadašnje prilike, teško ranjene religioznom ravnodušnošću i proširenim nepovjerenjem u pogledu stvarne sposobnosti razuma za dosezanjem objektivne i sveopće istine, te novim problemima i pitanjima koja su izazvana znanstvenim i tehničkim otkrićima, vapiju za visokom razinom intelektualne izgradnje, za takvom naime koja će svećenike još više osposobiti da navještaju nepromjenjivo Kristovo evanđelje, baš u takvim okolnostima, te ih učini uvjerljivima pred opravdanim traženjima ljudskoga razuma*".⁹

Mislim da se u okviru naše problematike može govoriti o svojevrsnoj *kulturnoj otuđenosti* bogoslovâ. U prilog toj tvrdnji, smatram kako može pridonijeti (rezultat) analize odgovorâ na anketni upitnik kojega je moguće dijagnosticirati: *s ukusom ali zastarjelo!* Doista, koliko je vjerovati odgovorima iz ankete, mogu ustvrditi da su

---

⁸ Usp. Bogdan Suchodolski, *Permanentno obrazovanje i stvaralaštvo*, Školske novine, Zagreb, 1988, 51.

⁹ Ivan Pavao II., *Pastores dabo vobis* - apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama, (prev. Ivan Šaško i Ivan Ćurić), Nadbiskupski duhovni stol - Glas Koncila, Zagreb, s. a. br. 51. (odsada PDV).

studenti sposobni prepoznati vrijedno 'štivo', zainteresirati se za *riječ* (poruku, misao, ideju vrijednu pozornosti i predstavljenu u vrijednoj i umjetnički prepoznatljivoj formi), ali istovremeno i da nisu na "ti" (da nisu u dosluhu) s novijim kretanjima znanosti, ili dosljedno tome, da nisu upućeni u noviju kulturnu baštinu. K tome uz ona djela koja su istaknuta kao ključna u stvaranju (oblikovanju) duhovno-kulturnog profila studenata ne treba previdjeti ni posezanje za ostvarenjima onih autora, čija djela spadaju u kategoriju onih "koja su pročitana i prije nego su napisana" (Italo Calvino).

Jednostavnije rečeno, djelima koja su kadra (i imaju namjeru) oblikovati u čovjeku *zdravu kritičku svijest*, svakako bi valjalo dati prednost i svrstati ih u kategoriju "poželjnih" (prioritetnih). Tako u različitim nastojanjima pojedinaca, koji poduzimlju mučna i naporna "razmišljanja" kako bi učinili korak naprijed na putu do objektivnije i napokon univerzalne istine, pred nas iskrsava temeljni zahtjev (imperativ trenutka) suradnje i *osobnog* (vlastitog) doprinosa u tom "kultiviranju istine" (usp. PDV 52). S obzirom na *svrhu* i *ciljeve*, koje studenti žele ostvariti, nastojeći *čitanjem* proširiti vlastita obzorja, nema dvojbe da na prvo mjesto izbijaju zahtjevi da se primjereno odgovori na one aktivnosti što proizlaze iz "pastoralne motivacije" (pastoralnog usmjerenja). Budući da je gore naglašena tendencija "kulturalne industrije" koja ima za cilj da *robovi zavole svoje robovanje* (kako bi se postigao trijumf propagande ostvarene ne time da se nešto čini, već time da se suspreže da se nešto čini, kako to lijepo i u pravoj umjetničkoj formi piše Aldous Huxley u predgovoru svoga djela *Divni novi svijet*), svakako je tu jedan od bitnih poticaja za zanimanje o *raznolikosti života* i čovjekova neutaživa *strast za mišljenjem*.¹⁰

Naime, kako ističe papa naših dana Ivan Pavao II. u svojoj apostolskoj pobudnici *Pastores dabo vobis*, važno je *poznavanje stanja*, ali je još važnije *tumačenje prilikâ*. Za vjernika je to "izazov" vezan na "zov" (...) da se omogućí "Evandjelju poziva i svećeništva" izreći svoju vječnu istinu u promjenjivim životnim okolnostima (usp. PDV 10). Nameće se tako pitanje, u kojoj je mjeri kod naših studenata

---

¹⁰ Smatram kako bi se u taj kontekst mogla vrlo dobro uklopiti misao *Edmunda Burkea*, kako je već navodi B. Suchodolski: "... ljudi radije čine glupe stvari koje su se uvijek činile, nego da čine pametne stvari koje dosada nitko nije ni pokušao" (Vidi, Bogdan Suchodolski, *Permanentno obrazovanje i stvaralaštvo*, 25.).

prisutna ta *strast za mišljenjem*? Drugim riječima, da li je moguće prepoznati tu "potrebu za novim", ili svijest o važnosti toga "kako prolazimo prostorom, što činimo u prostoru, odnosno, kako nam uopće prolazi život"? Mislim, kako s pravom na temelju anketnih odgovorâ, mogu dovesti (staviti) u pitanje svijest (ili svijesnost) studenatâ, što ne bih želio generalizirati, o važnosti *aktualnog trenutka* i da će zapravo ono što sada rade poslije uživati (oplakivati). Ili, drukčije rečeno, smatram da je moguće staviti u pitanje *pravu mjeru prisutnosti* "pastoralne motivacije" (pastoralne ljubavi kao temeljnog pokretača apostolskog dinamizama) za potpuniju (integralnu) intelektualnu formaciju. Rekao bih da upravo to vrijeme prenaplašenog zahtjeva za brzim odrastanjem postavlja pred nas takvu vrstu zadataka koje nitko drugi ne može izvršiti osim nas samih. Naime, od presudnog je značenja da student (svećenički kandidat), kao budući pastoralni promicatelj, bude upućen u šaroliku lepezu različitih (priznatih) biblijskih komentara, papinsku nauku o različitim pitanjima, nauku Učiteljstva Crkve... U protivnom, kako se uopće može ostvariti "evangelizacija kulturâ", odnosno, izvršiti "inkulturacija poruke vjere".

Konačno, u okviru govora o *načinu* na koji naši studenti pristupaju knjizi, zapažam prisutnost manjka *kulture čitanja*. Zapravo, čitanje je oduvijek bila svojevrsna *umjetnost*. Čitanje je *vještina* kojom treba ovladati. Čitanje je *umjeće* koje sve više zahtijeva određeno predznanje i upućenost u problematiku. Dosljedno tome, i znanje iz dana u dan biva "profinjenije", istančanije! Postoji izreka: Čitaj malo, da bi čitao dobro, ili kako to već kaže lat. pisac: *Timeo hominem unius libri!* (Bojim se čovjeka koji je pročitao samo jednu knjigu). Također: *Lectionem sine calamo temporis perditionem puta!* (Čitanje bez olovke smatraj gubljenjem vremena!).

Doista, *biti u dosluhu s vremenom* imperativ je trenutka i zadaća koja temelji svoje obrazloženje u samom dinamizmu sakramenta reda. "Držanje koraka" s hodom povijesti jedan je između mnogih *ljudskih razloga* što potiče na apostolski angažman svećenika, čime je zapravo označena i vjernost svećeničkoj službi "kao procesu trajnog obraćenja" (usp. PDV 70).

fra Joško Kodžoman